

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

ФИЛОЛОГ

ЧАСОПИС ЗА ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ И КУЛТУРУ

PHILOLOGIST

JOURNAL OF LANGUAGE, LITERARY AND CULTURAL STUDIES

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

VII/2013

Славица Васиљевић Илић
Универзитет у Бањој Луци
Филолошки факултет

УДК 821.163.41.09(091)
DOI 10.7251/FIL1307199V

ЛИКОВИ У ДЈЕЛУ СТЕФАНИТ И ИХНИЛАТ

Апстракт: Једна од предрасуда према старој књижевности односи се и на карактеризацију ликова. Традиционално се сматра да су они црно-бијели. Међутим, постоје и дјела која се одупиру тој схеми. Стефанит и Ихниллат као преводно дјело показује већу разноликост у развоју ликова него оригинална, канонска дјела српске књижевности.

Кључне ријечи: ликови, средњовјековна преводна књижевност, карактеризација ликова.

У средњовјековној књижевности човјек је био у центру интересовања умјетности, али као представник одређене социјалне категорије, а не као субјект сам по себи (Лихачев 1987: 24). За средњовјековне ликове обично кажемо да су црно-бијело сликани, као представници типа, а не са стварним особинама. Човјек је прије свега носилац функције и он настоји да одговори том типу и тако испуни завјет према Богу. Животни пут му је унапријед одређен и тако се искључује могућност индивидуалног развоја, а „опонашање“ постаје доминантан прицип (Гуревич 1994: 154). Међутим, у дјелима наше књижевности 14. вијека та устаљена слика се полако круни. Када се у житију Данила Другог сликају два светогорска свештеника која су издала нашег јунака, разбија се типска карактеризација која од свештеника, као духовних људи, очекује само позитивне особине. У 15. вијеку још је више примјера оваквог нарушавања слике свијета. Димитрије Кантакузин, по Кашанину наш први пјесник новог доба, у посланици иноку Исаји цијело слово посвећује управо неумјереним и незаситим свештеницима који, умјесто да буду духовне вође своје пастве, јесу узрок њенога моралног посрнућа. О злом од-

носу према монасима свјетовних људи свједочи запис из 17. вијека (Трифуновић 1962: 32). Познато мјесто из житија деспота Стефана Лазаревића, о очинским савјетима Бајазита деспоту, дезинтегрише негативну слику о невјерницима и јеретицима. Оваквих примјера у нашем „вијеку хуманизма“ има још. Али кад говоримо о преводној књижевности, онда примјера овог нарушавања слике свијета имамо и раније, у дјелима неканонског жанра, као што су приповијетке, и то је вјероватно њихов пут преласка и у канонски жанр. Нама се посебно захвална за анализу показала приповијетка *Стефанит и Ихниллат*.¹

¹ Приповијетка *Стефанит и Ихниллат* потиче из индијске књижевности, из *Панчтантре*, из III или IV вијека, а неки претпостављају да је из I вијека, и имала је пет књига. Првобитни облик дјела није сачуван, већ многобројни преписи, од којих је један из V вијека. Преко арапског превода дјело је затим преко грчког језика стигло на Запад. За Словене је битан превод на грчки из XI вијека, када су „преведена“ и имена главних актера: Калил је прочитано као *иклил*, тј. *вијенац*, а Димна као *дима*, тј. *траг*, *знак*. Тако смо добили Стефанита и Ихнилата на грчком и тако је остало у словенским преводима. Грчки текст као и индијски припадао је, због ликова, *баснама*, али и жанру који се зове *огледало*, са задатком да покажу идеални лик кнеза/владара; у њему је добро

Треба да се истакне још једно битно својство и специфичност овога дјела. Наша стара књижевност, као и руска, у свом оригиналном саставу није узимала за јунаке историјски непознате личности (Лурје 1969: 160, 165; Лихачев 1987: 58–59). Те врсте фикције нема, а овдје у преводној књижевности наилазимо на ликове басни. На тај начин је потребу за нестварним књижевност задовољавала путем усменог стваралаштва или превода који се јављају од 13. вијека.

У средњем вијеку се више цијени преписивање већ провјерених дјела него стварање нових. Управо због тога у нашој средини нашла су се и неканонска дјела настала на различитим странама. Преводна дјела о којима је ријеч прије свега су намијењена двору, што се види и из ове приповијетке. Насупрот канонским жанровима намијењеним за стварање култа изузетних појединаца, те поукама, како се и чиме у овом животу заслужује вјечни живот, постоји и једно врело неканонизоване литературе чија је улога и да забави и да поучи. Она у српској средини није оригинална, али није мање значајна, јер је утицала на појединце и заједницу и оставила трага о менталитету. Намјена и циљ дјела утицала је и на њихов избор тема и мотива. Ради се о поучној литератури намијењеној владарима или властелинима окруженим њиховим вазалима.² Дјело се оцјењује као „пуно здраве животне мудрости и хумора“ (Богдановић 1980: 232). Исти аутор додаје, у предговору друге књиге, да дјело „приказује моралне истине о људским односима, врлинама, пороцима“ (Богдановић 1967: 73).

очуван и жанр поуке (Лурје 1969: 161). До данас су сачувана четири српска преписа овога дјела, од којих је најстарији с краја XIV и почетка XV вијека (Јовановић, 1999: 158–159). Уз то, Даничић је тврдио да је београдски рукопис, из којег је дјело штампано, најпотпунији (Даничић 1870: 262).

² Бал (2000: 171) истиче улогу овога односа у средњовјековним витешким романима.

Кашанинга оцјењује као дјело „испуњено мудрошћу, стеченом не теоријским размишљањем, него животним искуством, и изреченим не у апстракцијама, ни у дефиницијама и рефлексцијама, већ у баснама, приповетка је не само пуна духа, већ – што је у средњем веку реткост – хумора“ (1990: 58).

У анализи овог дјела, послје композиције и издвајања приповједних нивоа,³ усредсредили смо се на ликове. У фокусу овога дјела су, што се може и очекивати због његове намјене, два друштвена слоја – владар, с једне стране, и његови поданици, с друге, као његови сарадници али и опоненти. То су двије групе ликова, друштвени и свјетовни врх, највише поље моћи, власти и богатства – владар и они око њега. Можемо рећи да се њихови ликови граде и путем експлицитне и путем имплицитне квалификације,⁴ квалификације функцијом. Најчешће се о ликовима сазнаје управо из њихова директна говора. Директним говором се постиже убједљивост и сугестивност. Али они и својим поступцима откривају своје особине, те својим односом према другима, као и нарацијама које причају као уметнутим причама. Они нису само припадници одређеног сталежа већ и једног далеког времена, што морамо имати у виду када анализирамо ликове.

Друга велика тема када се ради о овом дјелу јесте однос међу припадницима истог сталежа. Иако се провлачи кроз већину нарација, као главна тема појављује се одмах иза нарације о Стефаниту и Ихнилату. Ту губи значај стале-

³ Славица Васиљевић Илић, „Форме приповиједања у средњовјековној приповијетци *Стефанит и Ихнилат*“, Научни састанак славистички центар, Београд, 2012, 865–874.

⁴ Експлицитна квалификација – или сам нараатор каже о лику, или лик о себи; имплицитна квалификација – о лику сазнајемо преко његових поступака или квалификација функцијом (Бал 2000: 107).

шка припадност ликова, јер се јунаци могу поставити у различите сталеже, дакле ситуације су примјенљиве већ од оних из прве цјелине. Посматрани су сталешки једнако ранжирани ликови.⁵

Представник владара је краљ животиња – лав у причи о Стефаниту и Ихнилату.⁶ Као и у осталим случајевима, највише података добијамо о владару у прве двије цјелине. За карактеризацију лика лава као краља каже се директно да је поносан и горд, али оскудан памећу. Налазећи се на врху хијерархијске љествице, он је веома изложен зависти и оговарању, интригама и сплеткама. Уједно, иако на врху љествице, његов положај није непромјенљив, те он стрепи за своје мјесто, зато и наизглед апсурдне ситуације (страх од биљоједа) њему изгледају као могућа опасност. Иако не без опреза, он ипак насједа на сплетке вјештог манипулатора. Његов страх је двострук – од непознатог противника и од интриганта (Ихнилата) који може своје сазнање употребити против њега. Све наведено указује да и сам владар носи противрјечност у размишљању и понашању. Чини се како имплицитно можемо закључити да је његова највећа грешка то што је у пријатељству с волом занемаривао друге дворане. Други његов недостатак јесте његова таштина. Заклињући се на вјерност до смрти, Ихнилат му говори против вола. Наводно, во оговара лава, што врџећа сујетног владара. Гордост лавља је послужила као погодно тле да се посије сјеме раздора између њега и вола, јер је Ихнилат волу у уста ставио ријечи да су храброст и мудрост лава бескорисне, те да овај жели да га свргне с власти. Иако је на почетку нарације

лав од стране наратора окарактерисан као не баш много паметан, његови поступци одају опрезност и не потпуну глупост. Он има опреза и знања, животног искуства, па можемо рећи и мудрости, али је разоружан пред вјештим, препређеним сплеткаром.

Чини нам се да је упркос осуди цара – лава, сатирична оштрица уперена ипак ка царевом окружењу, а он је задржао нешто од неаура не додирљивости и светости по којој се на владара гледа као на оличење Бога на земљи и по којој, као што постоји хијерархија на небу, постоји и она на земљи. По тој слици свијета владар никако не може бити кривац, већ само његово окружење, њега можемо само кривити што је подлегао савјетима нечастивих, онако као што Цамблук кори краља Милутина зато што је подлегао савјету жене. Потврда нашег става је чињеница да је на крају Ихнилат осуђен не помоћу чињеница, већ самовоље, тј. да није само лав у немогућности да докаже Ихнилатову кривицу већ је и другима то немогуће.

Владар у првој цјелини дат је с највише детаља, као што је то случај и с ликовима поданика Стефанита и Ихнилата. Да су ликови у прве двије цјелине специфични, скоро карактери, указано је раније у научној литератури (Лурје 1969: 166). Наведени аутор тврди да је у овом дјелу остварена „полифонија“, по којој сваки од јунака говори сам за себе и има своју унутрашњу логику (Лурје 1969: 170). У ову групу улазе и други владари.

Моћ ријечи која је посвађала лава и вола и убиједила лава у кривицу вола тема је и приче о царевима сова и гаврана. И тамо је цар сова повјеровао причи новог поданика. Као и лаву из прве двије приче, те цару из седме и девете наративне цјелине, и њему су „сервирана“ тенденциозна тумачења догађаја и поступака, и упао је у мрежу интриге. У

⁵ Имплицитно се у овом дјелу намеће још једна велика тема, а то је моћ ријечи, снага сугестије ријечима, а самим тим и величина и значај, те опасност од људи који су вјешти с ријечима.

⁶ У четвртој цјелини то су краљеви сова и гаврана, седма о индијском цару, осма и девета поново о цару лаву и десета о цару мишева.

седмој причи као интриганти именују се филозофи.

Друга тема о владарима је не само бирање правих сарадника већ и признавање погрешке и враћање оданих људи на положај, односно њихово задржавање уз себе. На владаре се може примијенити и шеста наративна цјелина, о људима који брзају и погубности таквих на брзину донесених одлука. Једна од особина која је издвојена код владара је и пријекост и брзоплетост у поступцима.⁷ Идеје које се намећу јесу да се дата ријеч мора држати, а сарадници се морају веома пажљиво бирати. Избор савјетника апострофиран је у десетој наративној цјелини.

Овако велики број наративних цјелина у којима је фокус усмјерен на владара не говори само о намјени дјела већ и о тежини владарског положаја. Зато се чак као наставак или прича-огледало наспрам прве двије цјелине може узети девети наратив, који подвлачи идеје првих цјелина да истинито правдољубиви, непорочни, смјерни људи не долазе на двор. Владара могу да окружују само лукави или малоумни, а сви око њега се за кратко вријеме накупе толико страха и за трен „настрадају душом“. Уједно ово може да буде и увод за анализу поданика. Како идеолошку позадину није могуће занемарити у анализи ових наратива, доносимо је заједно.

Друга група ликова су поданици. Владари су окружени многобројном свитом и, док су први скоро једнообразни, овдје имамо више скупина задовољних својим статусом и жељних успјеха, наивних и лукавих. Најиздиференциранији су насловни јунаци. Уколико их ставимо у фокус разматрања, ми заправо имамо роман, јер су ови ли-

кови дати кроз дужи временски период и у фокусу је више догађаја.⁸ И овдје карактеризација лика није једнострана, већ о њима и наратор износи запажања, па су Стефанит и Ихнилат описани као мудри али различити. Ихнилат је уз то и лукав, додаје наратор. Оно што затим сазнајемо о овим ликовима јесте да су били нижег али вјероватно властелинског сталежа – „познајем нашу дружину која не беше раније таква, него изиђе из нижих“. Лав пак казује да су успјели да се уздигну до цара – лава, али је Ихнилат као мудрији од свих избачен био „пред врата“ царева. То би требало да имплицира да су већ једном били на двору, али су изгубили повјерење и протјерани с њега. Ипак, они остају у близини двора и чекају нову прилику, те је искориштавају када им се указала. Потврда њихове експлицитне карактеризације је и чињеница да они из понашања и геста схватају лавље унутрашње стање. Они закључују да се лав боји зато што је *непокретан, смрзнут као лед*, и то сазнање је повод за акцију. Слабост лава коју они спознају проматрањем *по стању и изгледу* јесте окидач њихове акције, тј. Ихнилатове акције, јер је Стефанит задовољан својим мјестом у хијерархији и сматра себе недостојним да *о царским стварима расправља*. Ихнилат жели друштвено признање и успон, „да се врати на пређашње стање“. Тако су они, иако припадају истој класи, издиференцирани међусобно управо овим циљем. Ихнилатов став је да високоуман човјек не може да се задовољи незнатним мјестом. За њега је избор кратак али славан живот. И као и обично у литератури и животу, ово незадовољство рађа акцију и узрокује даљи слијед догађаја. Он жели успон хијерархијском љествицом – изјављује да онај који живи у тјескоби и ништавности не може нити себи нити другима донијети добро, што је један од

⁷ Нпр. индијски цар који своју жену осуди на смрт или страх првосвештеника да, зато што је случајно намигнуо на царевицу жену, не изгуби живот, те је зато четрдесет година глумио да му је то мана. Исту особину показује и царев син из осме нарације, те лав из девете нарације.

⁸ Као роман ово дјело, између осталих, именују Башић (1911: 189–190) и Павловић (1971: 49).

стереотипа старог периода. По том стереотипу зависно становништво је мање вриједно, без позитивних моралних особина, неспособно за духовне или било које друге „више“ циљеве (Гуревич 1994: 230–231). Искористивши прилику која му се пружила, приближава се лаву. Ихнилат се код цара претвара као безначајан, он је придворица, али се не устеже да тражи награду за службу. Повјерење задобија нарацијом о лисици и бубњу којом илуструје идеју да рика не значи и опасност. Моћ ријечи и Ихнилатово лукавство долазе до изражаја кроз његов говор и поступке.⁹ У разговору са царем он истиче мале, незнатне људе као носиоце промјене и потребу да владари морају на свом двору имати људе с различитих страна. Ихнилат се узда у своју мудрост која треба да одигра пресудну улогу. Мудрост је апострофирана као пресудна за друштвени успјех и остварење личних циљева. Зато у својим нарацијама о лаву и зецу, о три рибе и о вашки и буви истиче ову особину. *Мудром човјеку је одређено или живот уз цара или живот пустињака.* У разговору са Стефанитом, Ихнилат износи мишљење да *мудар и разуман човјек може и истину преобратити и приказати је као лаж, као и изванредни писац који преиначи истину уносећи неке беседе прилагођене тренутку* (Стефанит и Ихнилат 2000: 333). Управо је и Ихнилат, као наратор, искористио ту могућност да приче прилагоди ситуацији и својим намјерама. Снага ријечи најбоље се види управо кроз градњу овога лика.

Ихнилат не стаје, наставља се његова се акција и успон друштвеном љествицом успјеха, за разлику од духовне љествице истицане у житијској литератури, и то уз велику цијену. Његовом успону смета пријатељство вола и лава, волу је много брже и без много муке

успјело да постане веома близак с лавом, зато постаје завидан. Хушкајући једног против другога, он се претвара да им је обојици прави пријатељ. Ихнилат је свјестан и опасности свога подухвата, што даје додатну дубину овом лику. Зна да ни мудрост некада није довољна. Зато је ту нарација о ждралу и риби. Као изузетно мудар, свјестан је могућности да за личне намјере нађе извршиоца и тако сакрије свој интерес, као у нарацији о врани и змији.

Пошто волу признаје мудрост и јачину, можемо рећи да Ихнилат чак као врсту интелектуалног изазова себи поставља задатак да завади вола и лава. То је провјеравање сопствених способности и њихових граница, потреба да се из доколице нечим забави и нађе и најнечаснији повод за рад у том времену када су се само ратовање, лов и гозба сматрали јединим часним позивом витезова. Неодређено и неразумљиво звучи мјесто у тексту у којем Стефанит тврди да је во непријатељ лаву, те да су и њих двојица, Стефанит и Ихнилат, били презрени због дружења с волом. Ихнилатово лукавство посебно долази до изражаја у тренутку када и вола и лава савјетује како да препознају знаке издаје. Упозоравајући на препознавање намјера на основу знакова понашања, он успијева да обје стране увјери у неискреност и издајство противника.

Посебно занимљив је лик Ихнилата у другој цјелини, гдје је описано његово затварање и суђење. Ихнилат је овдје приказан без имало савјести, он потпуно мијења своју природу. Настоји свим средствима да се оправда и до краја тврди да је невин. Једини одсјај савјести видимо када му Стефанит долази у тамницу, јер тад пред пријатељем признаје да је био савладан незаситошћу. Изражавајући страх за пријатеља да не настрада због његове нескромности, Ихнилат се заправо боји да Стефанит не ода његову намјеру и не повуче и себе и Ихнилата у

⁹ Ихнилатове нарације су о лисици и бубњу, о лаву и зецу, три рибе, неприсебном човјеку, вашки, два норца и корњачи.

пропаст: „Да због љубави и дружења које имасмо, не будеш ухваћен и ти и мучен испричаш о мени и смрт наведеш и мене и себе“ (Стефанит и Ихнилат 2000: 351). И жаљење над смрћу пријатеља оставља траг човјечности на овом лику, који предњачи по неумјерености и неетичности и који у смрт одлази упркос свим хришћанским правилима и принципима, не покајавши се и не признајући свој срамни поступак. Он је једини наратор у другој цјелини, а његове приче о људима имају за циљ да уплаше судије и одврате их од намјере да му докажу кривицу. Ихнилат им поручује кроз наравоученија да не суде другима док себе не виде. Зар нису сви они око цара мање или више Ихнилат? Поручује им да би могли настрадати и од замке коју њему плету. Управо овај лик, поготово сцене суђења, оставља најупечатљивију слику менталитета тадашњег друштва (Лурје 1969: 169). Али овом типу припадају и поданици седме наративне цјелине који желе да се освете цару, слуге девете наративне цјелине који оклеветају вука, те гавран који се претвара да је пријатељ сова.

Наведене наратије свједоче о истинској биполарности свијета на који се дуго гледало само кроз строго хришћанску, религиозну, једнодимензионалну призм. Та биполарност долази до изражаја управо када Ихнилату пријети смрт, јер тада, у том једном од кључних момената свакога живота, не показује се ни у једном тренутку хришћанска душа ове личности, већ паганска, невјерничка. Он је дрзник који чак Бога изазовно позива за свједока и изјављује да се смрти не боји. Нема покајања и жаљења над учињеним, већ само самосвијест и упућеност на себе. Његова моралност се открива само у пријатељству са Стефанитом, а његова бескрупулозност у свим осталим поступцима. Нема страха од Бога, већ вјера у себе, истицање својих личних потреба и жеља које се не

подређују никоме, нити било чему. За разлику од средњовјековног менталитета који се остваривао само у колективу и ту имао мјесто и улогу, ово је типични примјер индивидуалца новог доба.

Суђење открива да Ихнилат није гори од осталих дворана и њихове оптужбе га на неки начин оправдавају, јер су сви такви. Уобичајена ситуација у друштву без обавеза. Мајка владара је његова најоштрија противница и једина која је успјела да издејствује смрт, не доказима већ утицајима. Лурје тврди да су сцене са суда настале као одраз феудалних судова времена и стварних аргумената који су се на њему користили (Лурје 1969: 169). Библијски цитати Ихнилата у овој наративној цјелини добијају другачији смисао, звуче лицемјерно, јер их изговара негативан јунак (Лурје 1969: 170). Управо лик мајке владара, која се појављује у наративу о Стефаниту у Ихнилату и у деветом наративу у којем се такође говори о дворским сплеткама и невино оклеветаним дворанима, појављује се као правдољубив и поуздан савјетник владара, те борац за истину и правду. Она је по својој функцији између владара и поданика.

Сатиричка жаока открива да у средњем вијеку постоји несклад између прокламованих моралних норми и стварности. Да у животу побјеђују чешће безобзирни и лоши, а да добри страдају противно хришћанском увјерењу. Ово дјело открива реални живот и несклад идеја и стварности.

Стефанит је, сем мудрости, задовољан и својим статусом. Он не жели успон на хијерархијској љествици и причама савјетује Ихнилата да се окане намјере да се приближи лаву. Међутим, када му то не успије, он и даље остаје вјеран пријатељ и користи прилику да се друштвено успне. Покушао је да одговори Ихнилата од намјере да завади лава и вола, а када му ни то није успјело, он пушта Ихнилата да спроведе своју

намјеру само ако је потпуно сигуран у њен успјех. Његова моралност је у овим сценама под знаком питања, јер се није превише потрудио да се успротиви пријатељевој намјери. Он је оданији пријатељу него моралним нормама. Када је во погубљен, он говори Ихнилату да је њихово пријатељство разрушено, али ипак одлази да га обиђе у тамници и испија отров. Да ли да не би издао пријатеља или из туге што остаје без вјерног друга, нејасно је, али он је досљедније грађен од Ихнилата, иако не без моралног колебања. Све Стефанитове приче као поуку имају да људи због похлепе и безумности страдају. При томе он прича двије басне о мајмуну и тако пореди Ихнилата са овом животињом и предвиђа његову судбину. Басне уче да онај ко се узвиси настрада као и онај ко је безуман. Стефанит уноси и двије новеле које на примјеру других уче да онај који лаже и жели да превари друге сам настрада (о лукавом и простодушном човјеку и трговцу жељезом). И оне се појављују као предвиђање Ихнилатове судбине. Када је кулминирало непријатељство лава и вола, Стефанит постаје резонер и, за тренутак прекидајући радњу, одлаже расплет. Он поново износи неколико сентенци о владарима и владању, али и мисао да би његове ријечи могле да Ихнилату изгледају неподношљиве, јер људи не воле да чују истину. Из његових уста излази и библијски цитат омиљен и код наших светитеља:¹⁰ „Не изобличуј безумне да те не омрзе“ (Стефанит и Ихнилат 2000: 346). Уједно, једини он у првој цјелини сем басни прича и приче. И Стефанитов лик оставља једно мјесто неодређености када каже да су он и Ихнилат били презрени од других због приближавања вољу.

Стефанит даје карактеризацију вола као мудра, храбра и паметна. Во своју мудрост и искуство доказује у тренутку

када му Ихнилат саопштава да је пао у немилост. Прекоријевајући себе због неопреза, он каже да ће страдати због неумјерености, јер му је годила пажња и пријатељство с лавом, иако је знао колико је оно опасно. Он и тада за лава налази оправдање и, упркос Ихнилатовом противљењу, кривицу пребацују на оне око владара. И сам је наратор басне о лаву, вуку, лисици, гаврану и камили, у којој своју судбину пореди са судбином камиле. Во није спреман да се преда без борбе, као ни Ихнилат, с тим да је он стварно невин. Његов однос с лавом био је без икакве задње намјере и користољубља, па ипак је успио да настрада. Сличну тематику варира и девети наратив, у којем вук представља незлобна и неискварена човјека који долази у средиште дворске интриге управо због блискости са царем. Можемо да закључимо да средњи вијек није вјеровало у пријатељства разнородних сталежа управо због интрига и страха који сваки владар шири око себе због моћи коју има.

Не каже се изричито, али на основу неколико натукница видимо властелинчиће који су искористили друштвене околности и уздигли се до положаја који им не припада рођењем. Свијет који се приказује је свијет двора и дворских интрига. Рекла бих, доконих људи који траже фриволну разоноду, не устручавајући се ни убистава. Та слика дворског живота морала је бити занимљива нашој господи због властитих искустава и због поуке, и није ни чудо да се дјело нашло и код нас. Владар је без искрених пријатеља и треба да је стално на опрезу, јер је његова свита жељна славе и друштвеног успјеха, а људи без задњих намјера и не долазе на двор. Уколико и дођу, пропашће, јер то није свијет на који су научили.

Остали актери нису овако издиференцирани, али су занимљиви као класа која открива још неке битне особине свога сталежа. Колико год лукави и не-

¹⁰ Само се сјетимо Св. Симеона како на самрти савјетује Св. Саву.

морални некада, управо такве особине су пресудне да се постигне жељени циљ и да владару приграбе побједу. Тако гавран из нарације о гавранима и совама дар рјечитости, глумачке способности и лукавсто искориштава да придобије побједу свом владару у вишегодишњем сукобу. Поданике који ради својих циљева не прежу ни од убиства открива и нарација о индијском цару, али она открива и значај вјерног и оданог бар једног поданика.

Ако је први задатак великаша/вitezа ратовање, а рат и ратне вјештине су описане у популарним романима, онда ово дјело има функцију употпуњавања слике описом живота у тренутку наводних „предаха“ од ратних сукоба, када се борбанастављане оружјем већ ријечима. Хојзинга тврди да је језгро витешког идеала охолост уздигнута до љепота, као покретачка снага и „бестидно користољубље“ (1990: 87). Управо потврду такве тврдње налазимо у овом занимљивом дјелу. Хришћанима непознате особине – честољубље и славољубље као продукт охолости – Ихнилата су одвеле у смрт, а са собом је повукао и најближе.

Ако владар и остаје под ореолом недодирљивости добијајући одређену дубину, овим дјелом је издиференциран однос самог наратора према поданицима. Он приказује властелинчиће амбивалентно – и позитивно и негативно. Литерарни напредак је признање да су негативне особине личности некад неопходне ако желе побједу, да би осигурале успјех владару. На тај начин је продубљена карактеризација ликова те можемо да кажемо да они и даље представљају своју класу, али та класа више није једнообразна.

Литература

1. Bal, Mike (2000), *Naratalogija, teorija priče i pripovedanja*, Beograd: Narodna knjiga – Alfa.
2. Башић, Милан (1911), *Из старе српске књижевности*, Београд: Српска књижевна задруга.
3. Богдановић, Димитрије (1980), *Историја старе српске књижевности*, Београд: Српска књижевна задруга.
4. Богдановић, Димитрије (1967), Предговор у: Ханс Георгије Бек, *Путеви византијске књижевности*, Београд: Српска књижевна задруга.
5. Гранстрем, Е. Э. и В. Ц. Шандровска (1969), Гречески текст Стефанита и Ихнилата у Стефанит и Ихнилат, *Средновековная книга басен по русским рукописям XV–XVII веков*, прир. О. П. Лихачева, Я. С. Лурье, Ленинград.
6. Гуревич, Арон (1994), *Категорије средњовјековне културе*, Нови Сад: Матица српска.
7. Daničić, Gj (1870), „Indijska priča prozvana Stefanit i Ihnilat“, *Zagreb: Starine Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* II, 261–310.
8. Јовановић, Томислав (1999), „Стефанит и Ихнилат“, Београд: *Источник*, VIII, 29/30: 158–197.
9. Кашанин, Милан (1990), *Српска књижевност у средњем веку*, Београд: Просвета.
10. Лихачев, Дмитрий Сергеевич (1987), *Человек в литературе Древней Руси в Избранные работы трех томах*, том 3, *Избранные работы: В 3 т. Т. 3: Монография*.
11. Лурје, Я. С. (1969), Стефанит и Ихнилат в русско литературе XVв, у *Стефанит и Ихнилат. Средновековная книга басен по русским рукописям XV–XVII веков*, прир. О. П. Лихачева, Я.С. Лурье, Ленинград.
12. Павловић, Драгољуб (1971), *Старија југословенска књижевност*, Београд: Научна књига.
13. Речник књижевних термина (1985), Београд: Институт за књижевност и уметност – Нолит.

14. Хојзинга, Јахан (1990), *Јесен средњега века*, Нови Сад: Матица српска.
15. Стефанит и Ихнилат (2000): Томи-слав Јовановић, *Стара српска књижевност, хрестоматија*, Крагујевац
- Београд: Филолошки факултет – Нова светлост.
16. Трифуновић, Ђорђе (1962), *Из тмине појање, стари српски пјеснички записи*, Београд: Нолит.

THE CHARACTERS IN THE SHORT STORY OF *STEFANIT I IHNILAT*

Summary

The paper deals with the characterisation of the protagonists, Stefanit and Ihnilat, who are presented with both positive and negative characteristics, which is not typical of the early literature. Their characters are depicted through direct speech, their thoughts, through their deeds and based on what other characters think of them.

slavica.vasiljevic.ilic@unibl.rs